

ŚWIĘTY JAN BOSKO W PEDAGOGICE POLSKIEJ

Wśród metod wychowania moralno-religijnego znany jest w świecie system wychowawczy stworzony przez Jana Bosko – wybitnego włoskiego duchownego, założyciela Towarzystwa św. Franciszka Salezego. Ten znakomity teoretyk pedagogiki, a zarazem praktyk wpisał się na trwałe do historii wychowania i myśli pedagogicznej. Był wielkim wychowawcą ubogiej i zaniedbanej młodzieży, koncentrującym się w swej działalności pedagogiczno-duszpasterskiej na codziennej praktyce wychowawczej. Otrzymał miano „Ojca i nauczyciela młodzieży”, które pochodzi z tytułu listu Jana Pawła II, opublikowanego w związku z setną rocznicą śmierci św. Jana Bosko¹.

Myślą wychowawczą włoskiego duchownego interesowali się i nadal intensywnie interesują Polacy. W ciągu wieku XIX, XX a także w pierwszej dekadzie XIX stulecia do poznania księdza życia Bosko i jego teorii pedagogicznej przyczyniła się w wydatny sposób literatura dostępna w języku polskim, a traktująca o dokonaniach założyciela salezjanów i jego następców. Polscy czytelnicy mają sposobność korzystać z bardzo bogatego ilościowo, a także w treść piśmiennictwa na temat. Wśród nich ważne znaczenie odgrywają przekłady z języka włoskiego dzieł źródłowych lub opracowań. Należy jednak podkreślić, iż w ostatnich latach na polskim rynku wydawniczym pojawiają się naukowe prace na temat poglądów pedagogicznych Bosko napisane przez polskich autorów. Stanowią one doskonałe źródło informacji o twórczości włoskiego myśliciela².

¹ Jan Paweł II, *List Ojca Świętego Jana Pawła II, do ks. Egidio Vigano, Przełożonego Generalnego Towarzystwa św. Franciszka Salezego w setną rocznicę śmierci św. Jana Bosko*, Watykan 1988.

² S. Wilk, *Materiały do bibliografii publikacji Salezjanów polskich za lata 1897-1974*, [w:] *75 lat działalności Salezjanów w Polsce. Księga pamiątkowa*, red. R. Popowski, S. Wilk, M. Lewko, Łódź-Kraków 1974, s. 278-363.

1. Pierwsze zetknięcie Polaków z myślą pedagogiczną Jana Bosko

U schyłku XVIII stulecia Prusy, Austria i Rosja dokonały trzeciego rozbioru Polski. Nazwa państwa została wymazana z mapy Europy. Na ziemiach podzielonych między trzy złowrogo nastawione do narodu polskiego mocarstwa bieg wychowania dzieci i młodzieży w myśl polskich ideałów i zasad został zahamowany. Obce ustroje państwowe i kulturowe, do których zostały wcielone poszczególne dzielnice, prowadziły politykę likwidującą w zniewolonym narodzie wszelkie przejawy polskości. W uciemżonym polskim narodzie rodziła się idea walki niepodległościowej. Powstania przeciw zaborcy były jednak krwawo tłumione. Niektórzy przedstawiciele polskiego społeczeństwa szukali schronienia w innych krajach, w tym we Włoszech. Do tego kraju przybyło grono polskich emigrantów w latach sześćdziesiątych XIX wieku (po klęsce tzw. powstania styczniowego). Część z nich wstąpiła do salezjańskich zakładów, pragnąc zdobyć wiedzę, by móc ją przekazywać rodakom po powrocie na ziemię ojczyste, a także otoczyć opieką potrzebującą tego młodzież polską. Jak pisze znawca problematyki, ksiądz Jan Krawiec nie wiemy dokładnie kiedy wstąpił, i jak się nazywał pierwszy Polak, który najwcześniej przybył do zakładu księdza Bosko w Turynie na Valdocco: „Przypuszczać jednak należy, że przed wybuchem powstania styczniowego i uzyskaniem przez Towarzystwo Salezjańskie dekretu pochwalnego, które nastąpiło 23 lipca 1864 roku polscy młodzieńcy nie prosili księdza Bosko o przyjęcie do swojego zakładu. Po upadku powstania styczniowego wielu młodzieńców polskich nie znając języka włoskiego, znalazło się za Alpami bez środków do życia. Niektórzy z tych emigrantów dotarli do oratorium księdza Bosko w Turynie, który pewnego dnia przybyłego w sile wieku młodzieńca do zakładu na Valdocco w Turynie zapytał po francusku:

– Skąd jesteś przyjacielu?

– Z daleka, bo aż z Polski – padła odpowiedź.

Po krótkiej i serdecznej rozmowie ks. Bosko poprosił go, aby pozostał w jego zakładzie – na co ten chętnie się zgodził. Takich emigrantów w latach 1865-1885, ksiądz Bosko przyjął kilku do swojego za-

kładu, a ci ukończywszy szkołę szukali sobie odpowiedniego zajęcia w świecie lub wstępowali do stanu duchownego”³.

Ważne wydarzenie dla zacieśnienia stosunków Polaków z Bosko miało miejsce w 1883 roku. Wówczas włoski duchowny udał się do Francji, gdzie spotkał polskich emigrantów, mianowicie rodzinę książąt Czartoryskich. Książę August Czartoryski zainteresował się osobą i działalnością księdza Bosko. Młody książę wstąpił do zgromadzenia salezjanów, a za jego przykładem poszli także inni Polacy⁴.

Przyjmuje się, że system wychowawczy J. Bosko przeniósł na ziemie polskie ksiądz Bronisław Markiewicz. W latach 1885-1892 przebywał we Włoszech, gdzie wstąpił do zgromadzenia salezjanów. Zapoznał się wówczas z systemem opiekuńczo-wychowawczym ks. J. Bosko⁵. Markiewicz po powrocie na ziemie polskie założył w Miejscu Piastowym dom wychowawczy dla opuszczonych dzieci i młodzieży⁶. Współcześnie działalność opiekuńczo-wychowawczą ks. B. Markiewicza kontynuują księża michalici, którzy prowadzą ośrodki wychowawcze oraz siostry michalinki, prowadzące domy przeznaczone dla dzieci i młodzieży, którzy nie mają należytej i trwałej opieki ze strony rodziców.

Pierwszy dom polski salezjanów powstał w 1898 roku w Oświęcimiu⁷. Wraz z upływem lat rozwijały się na ziemiach polskich salezjańskie zakłady wychowawcze, gimnazja klasyczne i humanistyczne, a także szkoły rzemieślnicze, oratoria i bursy dla młodzieży⁸.

Na przełomie XIX i XX wieku zaczęły trafiać do rąk polskich czytelników publikacje książkowe popularyzujące myśl pedagogiczną Bosko⁹. Nie były to rozprawy naukowe, napisane przez znawców

³ J. Krawiec, *Powstanie Towarzystwa św. Franciszka Salezego oraz jego organizacja i działalność na ziemiach polskich*, Kraków 2004, s. 81.

⁴ Ks. Bosko a Polacy, „Wiadomości Salezjańskie”, 2(1909), s. 36-44.

⁵ J. Meissner-Łozińska, *Markiewicz Bronisław Bonawentura (1842-1912)*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 3, Warszawa 2004, s. 79-80; W. Michułka, *Ksiądz Bronisław Markiewicz, Miejsce Piastowe* 1993.

⁶ K. Radzik, *Osobowość wychowawcy w systemie zapobiegawczym ks. Bronisława Markiewicza*, Marki-Struga 1991.

⁷ *Pierwsze dziesięciolecie Zakładu Oświęcimskiego*, „Wiadomości Salezjańskie”, 10(1911), s. 265-267.

⁸ W. Żurek, *Salezjańskie szkolnictwo ponadpodstawowe w Polsce 1900-1963. Rozwój i organizacja*, Lublin 1996.

⁹ J. Francisca, *Żywoł Wielebnego Sługi Bożego ks. Jana Bosko*, Oświęcim 1913.

problematyki. Gloryfikowały one postać Bosko, akcentując jego dokonania przede wszystkim na niwie religijnej¹⁰.

Wybuch pierwszej wojny światowej w 1914 roku znacznie utrudnił recepcję myśli pedagogicznej. Trwające przez kilka lat zmagania wojenne zahamowały rozwój oświaty i wychowania w duchu ideałów Bosko¹¹.

2. Bosko w pedagogice polskiej okresu 1918-1939

Pierwsza wojna światowa zakończyła się 11 listopada 1918 r. z chwilą podpisania przez Niemcy rozejmu w lasku Compiègne pod Paryżem. Był to przełomowy moment nie tylko w dziejach całej Europy, ale i Polski, która odzyskała niepodległość po wielu latach niewoli. Umożliwiło to nieskrępowany rozwój szkolnictwa i myśli pedagogicznej. Okres ograniczony latami 1918-1939 odznaczał się znaczną aktywnością w stosunkach literackich polsko-włoskich¹². W tym też czasie dokonano kilku ważnych nowatorskich spolszczeń dzieł pisarzy z Półwyspu Apenińskiego, w tym utworów Jana Bosko¹³. Oprócz tego przyswajano językowi polskiemu książki zagranicznych autorów, poświęcone założycielowi zgromadzenia salezjanów¹⁴. Dokonywano zarazem podsumowań dotychczasowej działalności tego zgromadzenia na ziemiach polskich¹⁵, a także przekazywano czytelnikom wiedzę o systemie prewencyjnym w wychowaniu¹⁶. Nastąpiło wówczas ożywienie religijnej myśli wychowawczej. Wychowanie definiowano z punktu widzenia ideałów katolickich, etycznych¹⁷. Warto podkreślić,

¹⁰ M. O. S., *Ks. Jan Bosko*, Kraków 1889, s. 7.

¹¹ J. Dąbrowski, *Wielka Wojna 1914-1918*, Warszawa 1937.

¹² W. Preisner, *Stosunki literackie polsko-włoskie w latach 1800-1939 w świetle bibliografii*, Toruń 1949, s. 84 i n.

¹³ J. Bosko, *Życiorys młodzieniaszka Michała Magone*, Warszawa 1922.

¹⁴ R.M. Fierro Torres, *Poprzez niwę pedagogiczną. Konferencje o systemie wychowawczym ks. Jana Bosko*, tł. J. H. T. S., Warszawa 1929.

¹⁵ *Dwudziestopięciolecie działalności salezjanów w Polsce 1898-1923*, Mikołów 1923; *Błogosławiony Ksiądz Bosko na Śląsku*, „Pokłosie Salezjańskie”, 9(1930), s. 243-244; *Dzieło św. Jana Bosko w Polsce*, „Pokłosie Salezjańskie”, 4(1934), s. 64.

¹⁶ J. Romanowicz, *Błogosławiony ks. Jan Bosko*, Warszawa 1929; A. Kotarski, *System wychowawczy św. Jana Bosko*, Warszawa 1939.

¹⁷ W. Granat, *Katolicki ideał wychowawczy*, „Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy”, 8(1936), s. 325-338; z. 9, s. 373-380; z. 10, s. 421-443; M. Sopotko, *Polskie i katolickie ideały i systemy wychowawcze*, Poznań 1936; L. Grochowski,

iż ilościowy wzrost publikacji na temat myśli pedagogicznej Bosko nastąpił w okresie jego beatyfikacji, a także kanonizacji. Wydarzenia te odbiły się głośnie echem wśród polskiego społeczeństwa, które było w zdecydowanej większości wyznania katolickiego.

W 1931 roku ukazał się zajmujący artykuł pióra Bronisława Ikerta pt. *System wychowawczy błogosławionego Jana Bosko w świetle nowoczesnej pedagogiki*. Został on zamieszczony w zbiorowej pracy noszącej tytuł *Uroczyste przyjęcie relikwii bł. Jana Bosko apostoła młodzieży XIX wieku*. W przedmowie do tego studium, członek zgromadzenia salezjańskiego – prymas Polski kardynał August Hlond, w takich słowach zwrócił się do polskich czytelników: „Osobistość błogosławionego Jana Bosko cechują przede wszystkim czynniki nadprzyrodzone. Gdy wiek dziewiętnasty przeczył Bogu, wydawał laicyzm, obniżał ideał życiowy do poziomów materialistycznych, błogosławiony Jan Bosko odślaniał ludom najczystsze ideały katolickie i prowadził dusze do nieskażonych źródeł Chrystusowych. Opromieniony przez Boga aureolą świętości i charyzmatów występował ze siłą proroka, z mocą cudotwórcy, z żarem apostoła – w obronie praw bożych do człowieka i społeczeństwa. Był nade wszystko pedagogiem. Wychowanie oparł bez zastrzeżeń na nadprzyrodzonych czynnikach wiary, a realizując w tej dziedzinie z mistrzowską finezją psychologiczną maksymalny program religijny, osiągnął wśród młodzieży rezultaty nieznanne dotychczas w dziejach wychowania. Postać błogosławionego staje przed nami z nakazem zerwania z naturalizmem w życiu prywatnym, z laicyzmem w życiu zbiorowym i z bezpłodną pedagogią, która straciła kontakt z bożymi źródłami prawdy i życia”¹⁸. Bronisław Ikert podał w swej pracy wiele informacji na temat życia Bosko. Doceniał jego starania mające na celu udzielenie pomocy młodzieży biednej i opuszczonej. Autor analizował system wychowawczy włoskiego duchownego, akcentując, iż jego podstawą była religia. Uważał, że ten system wychowawczy był nowoczesny, stanowił syntezę pedagogiki indywidualnej i socjalnej. Ikert wykazywał, że Bosko pojmował wy-

Doktryna wychowawcza katolicyzmu w Polsce międzywojennej, „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, 26(1984), s. 173-209; K. Jędrzejczak, *Katolicka myśl pedagogiczna w drugiej Rzeczypospolitej*, Wolsztyn 1998; *Katolicka a liberalna myśl wychowawcza w Polsce w latach 1918-1939*, Lublin 2000.

¹⁸ *Uroczyste przyjęcie relikwii bł. Jana Bosko apostoła młodzieży XIX wieku*, Poznań 1930, s. 3.

chowanie jako proces wewnętrzny, duchowy rozwój, wyzwolenie wszystkich sił wrodzonych, rozwijanie i doskonalenie całego człowieka. Taka pedagogika pobudzała wiarę wychowanków we własne siły, zachęcała do twórczego działania¹⁹.

Cennym nabytkiem dla polskiej literatury był przekład studium A. Auffray'a pt. *Pedagogia świętego*. Praca ta w przekładzie Anny Zahorskiej ukazała się w Warszawie w 1932 roku i wywołała zainteresowanie wśród czytelników interesujących się zagadnieniami pedagogicznymi²⁰. Na kartach periodyku „Przyjaciel Szkoły” zamieszczono recenzję tej książki. Autorem recenzji była Stefania Czarnecka, która zalecała nauczycielom zapoznanie się ze studium Auffray'a, twierdząc, iż może ono stać się drogowskazem dla wychowania religijno-moralnego polskiej młodzieży²¹. Stefania Czarnecka kontynuowała swe rozważania na temat systemu pedagogicznego Bosko w publikacji *Wielki pedagog*. Autorka przybliżyła czytelnikowi pobudki, którymi kierował się ks. Bosko w swej misji wychowawczej. Wykazywała, że włoski duchowny w swych poczynaniach kierował się miłością: „Bezgraniczna miłość sprawiła, że ks. Bosko, pragnąc dobra i szczęścia swych wychowanków, poświęcił swe siły, zdrowie oraz wygodę i czas. Miłość jego szła w parze z szacunkiem dla dziecka. Zdanie Horacjusza: Maxima debatur puero reverentia – wielki szacunek należy się dziecku, stosował nasz wielki pedagog w praktyce i stosować zalecał w wychowaniu także swym pomocnikom”²².

Pracą, która wyjaśniała istotę systemu prewencyjnego księdza Bosko było studium salezjanina ks. Franciszka Harazima pt. *System wychowawczy św. Jana Bosko*. Autor wykazywał, że ks. Bosko przyjął system prewencyjny w takim stanie, w jakim przekazywała go tradycja pedagogiczna ogólnoludzka i chrześcijańska. Uczynił zaś ten system swoim systemem dlatego, że dostrzegał w nim wartości, które mogą przyczynić się do doskonalenia procesu wychowania. Harazim kreśląc sylwetkę Bosko, podawał, iż dokładał on wiele wysiłków, zabiegów żeby udoskonalić system prewencyjny. Czytał dzieła peda-

¹⁹ B. I k e r t, *System wychowawczy błogosławionego Jana Bosko w świetle nowoczesnej pedagogiki*, [w:] *Uroczyste przyjęcie relikwii bł. Jana Bosko apostoła młodzieży XIX wieku*, Poznań 1930, s. 7.

²⁰ A. A u f f r a y, *Pedagogia świętego*, tł. A. Z a h o r s k a, Warszawa 1932.

²¹ S t. C z a r n e c k a, recenzja, „Przyjaciel Szkoły”, 19(1932), s. 649-650.

²² S. C z a r n e c k a, *Wielki pedagog*, „Przyjaciel Szkoły”, 12(1930), s. 454.

gogiczne i radził się osób kompetentnych, zwiedzał zakłady wychowawcze i badał pilnie ich statuty, programy i regulaminy, korzystając chętnie z doświadczenia innych. Bosko – pisał Harazim – przyswoił sobie system prewencyjny, „wżył się całą duszą w niego, napełnił go swą niezwykłą osobowością, stał się jego nowym, wybitnym, typowym wyrazicielem i stworzył wzór wychowawcy-kapłana, pełen zdrowego rozsądku i serca, zharmonizowany w obydwu dziedzinach natury i łaski, żywy i pociągający”²³. Autor studium *System wychowawczy św. Jana Bosko* twierdził, że nie nowa teoria wychowawcza, ale nowy wzór wychowawczy, wyrażony genialnie, stanowi wielką zdobycz i cenny przyczynek, jaki wnosi ks. Bosko do skarbcza sztuki wychowania młodzieży. Harazim, myśli św. Jana Bosko o wychowawcy i wychowaniu ujął w kilka zasadniczych norm:

1) Aby być wychowawcą, trzeba posiadać do tego pewne usposobienie i pewien pociąg naturalny, który po chrześcijańsku nazywa się powołaniem;

2) Powołanie to musi wypełniać u wychowawcy całą ciągłość życia, a nie powinno się objawiać urywkami lub dodatkowo;

3) Wychowawca powinien nabyć zasób kultury wychowawczej, potrzebnej i pożądanej w różnych dziedzinach wychowania młodzieży;

4) Wychowawca powinien zawsze kierować się dwoma istotnymi czynnikami: rozumem i wiarą, które stanowią jakoby dwie władze, jakimi stale ma się posługiwać;

5) Wychowawca powinien unikać kar, a posługiwać się sankcjami religijnymi i moralnymi;

6) Rozum, wiara i miłość są trzema głównymi źródłami siły, tworzącej zdrowe i skuteczne środowisko wychowania²⁴.

1 września 1939 roku Niemcy zaatakowały Polskę rozpoczynając drugą wojnę światową. 17 września tego roku armia Związku Radzieckiego wkroczyła na wschodnie obszary ziem polskich. W rezultacie agresji naród polski został zniewolony na okres kilku lat. Władze okupacyjne niszczyły polski system oświaty i szkolnictwa. Zamknięto

²³ F. H a r a z i m, *System wychowawczy św. Jana Bosko*, [w:] *Wychowanie chrześcijańskie jako problem duszpasterski*, Kielce 1934, s. 63.

²⁴ *Ibidem*, s. 65.

szkoły średnie i wyższe, likwidowano uczonych. Wskutek działań restrykcyjnych ucierpiało zgromadzenie salezjanów²⁵.

3. Recepcja pedagogiki Bosko w czasach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (1945-1989)

Po zakończeniu drugiej wojny światowej państwo polskie znalazło się w strefie wpływów Związku Radzieckiego. Władze komunistyczne zwalczały Kościół katolicki, były niechętne myśli pedagogicznej zalecającej wychowywać młode pokolenie w duchu ideałów chrześcijańskich. To wszystko sprawiło, że recepcja pedagogicznej myśli katolickiej była utrudniona, a w niektórych okresach niemożliwa. Warto podkreślić, że po 1945 roku zgromadzenie salezjanów stało się największą wspólnotą zakonną w Polsce²⁶. Zainteresowanie teoriami pedagogicznymi św. Jana Bosko nie malało, o czym świadczą m.in. publikacje książkowe i artykuły wydawane w tamtym czasie na ten temat²⁷. Niektóre z napisanych rozpraw nie mogły się ukazać, gdyż zabroniła tego cenzura.

W czasach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej jednym najlepszych znawców systemu wychowawczego Bosko był ksiądz Mieczysław Majewski. W latach sześćdziesiątych XX wieku ogłosił następujące prace: *Psychologiczno-pedagogiczne podstawy systemu prewencyjnego św. Jana Bosko*; *Ksiądz Bosko i jego katecheza życia*; *Osobowość duszpasterska św. Jana Bosko*²⁸; *Metoda prewencyjna w wychowaniu chrze-*

²⁵ W. Jacewicz, *Męczeństwo salezjanów polskich w czasie okupacji hitlerowskiej 1939-1945*, [w:] *75 lat działalności salezjanów w Polsce*, Łódź-Kraków 1974; S. Wilk, *Salezianie*, [w:] *Życie religijne w Polsce pod okupacją hitlerowską 1939-1945*, red. Z. Zieliński, Warszawa 1982, s. 722-750.

²⁶ *Salezianie*, [w:] *Religia. Encyklopedia PWN*, t. 9, Warszawa 2003, s. 31.

²⁷ J. Terelak, *Metody wychowawcze ks. Jana Bosko w aspekcie psychologii wychowawczej*, Lublin 1964; M. Piłat, *Środki kształcenia postawy moralnej młodzieży w systemie wychowawczym św. Jana Bosko*, Lublin 1965; S. Styrna, *Dla potrzeb czasu i miejsca. W 150 rocznicę urodzin św. Jana Bosko*, „Znak”, 139-140(1966), s. 212-219; J. Krawiec, *Zarys historyczny Salezjańskiego Instytutu Teologicznego w Krakowie*, „Nostra”, 1962; F. Socha, *Polscy Salezianie na misjach*, [w:] *Sto lat misji salezjańskich*, Kraków-Łódź 1976.

²⁸ M. Majewski, *Psychologiczno-pedagogiczne podstawy systemu prewencyjnego św. Jana Bosko*, Lublin 1964; M. Majewski, *Ksiądz Bosko i jego katecheza życia*, „Katecheza”, 2(1966), s. 72-76; M. Majewski, *Osobowość duszpasterska św. Jana Bosko*, „Homo Dei”, 1(1966), s. 2-4.

ścijańskim. Ostatnia z wymienionych prac ukazała się w 1969 roku na łamach pisma „Katecheta”, poświęconego sprawom nauczania religii. Autor nawiązał w nim do czasów przeszłych, podkreślając, że system prewencyjny św. Jana Bosko, pomimo trudnych warunków pracy wychowawczej i duszpasterskiej, dawał znakomite rezultaty. Majewski zachwalając dokonania Bosko, pisał, iż dostrzegał on w należyтым wychowaniu wielkie źródło dobra. Autor przybliżył polskim czytelnikom poglądy św. Jana Bosko na temat katechezy, wskazując, iż włoski duchowny zdobywał zaufanie podczas nauczania dzięki okazywaniu względem uczniów swej dobroci. Majewski dawał wyraz przekonaniu, że we współczesnej katechetyce zbyt małą uwagę przywiązuje się do zaufania, które jest z psychologicznego punktu widzenia czymś podstawowym: „Wprawdzie – pisał autor – zaufanie zależy od wielu czynników, ale niezmiernie ważnym jest przekonanie. Z prawd, które podajemy, jedne zajmują bardziej, inne mniej; niekiedy z wielu katechez pozostaje bardzo mało w sercu i umyśle, innym razem jakiś drobny fakt pobudza refleksję do działania. Katecheza skierowana jest do grupy, problemy odnoszą się również do całego zespołu. Tymczasem każdy człowiek ma własne problemy. W celu zdobycia zaufania, tak koniecznego w nawiązaniu bosko-ludzkiego dialogu, trzeba więc nawiązać również dialog indywidualny – co jest charakterystyczne dla katechezy ks. Bosko. W takiej katechezie można pominąć wiele materiału ogólnego, a wybrać to, co jest zasadnicze dla danego przypadku. Wymaga to jednak i czasu, i warunków”²⁹. Majewski nawiązując do ideałów pedagogicznych Bosko, wykazywał konieczność stosowania asystencji (kontakt młodego wychowawcy-asystenta z młodzieżą), pełniącej funkcję opiekuńczą, kierowniczą, dynamizującą.

4. Czasy najnowsze

Upadek komunizmu w 1989 roku stworzył dogodne warunki w Polsce do recepcji katolickiej myśli pedagogicznej. Współcześnie pracownicy naukowcy prowadzący badania z zakresu pedagogiki mają możliwość publikowania ich wyników, nie są narażeni na ingerencję cenzury. Salezjanie ogłaszają artykuły w periodyku „Seminare”, a także

²⁹ M. Majewski, *Metoda prewencyjna w wychowaniu chrześcijańskim*, „Katecheta”, 3(1969), s. 101.

w „Biuletynie Salezjańskim”. Poruszane są w nich zagadnienia dotyczące systemu prewencyjnego ks. Bosko. Ukazują się także rozprawy książkowe, które w wydatny sposób wzbogacają polską wiedzę na temat poglądów pedagogicznych włoskiego myśliciela³⁰.

Ważną rolę w propagowaniu wiedzy o życiu i działalności ks. Bosko odgrywają konferencje naukowe. W kwietniu 1998 roku Katolicki Uniwersytet Lubelski zorganizował sympozjum na temat: *Współczesny wychowawca w stylu księdza Bosko*. Biorący udział w sympozjum prezentowali swe przemyślenia nad myślą i praktyką pedagogiczną św. Jana Bosko³¹. Referaty wygłosili m.in.: ks. Józef Wilk (*W poszukiwaniu wzoru współczesnego wychowawcy*); bp Edward Materski (*Problemy wychowania młodzieży z perspektywy kościoła współczesnego*); D. Guido Gatti (*Tradycja wychowawcza ks. Bosko dzisiaj: konieczność wychowawcy*); ks. Henryk Skorowski (*Rozumność wychowawcy wobec wyzwań współczesności*); ks. Andrzej Maryniarczyk (*Religia w posłudze wychowawcy: anachronizm czy niezbywalny wymóg?*); s. Teresa Zegzula (*Radość – zapomniany wymiar wychowania*).

Licznych prelegentów zgromadziła konferencja zorganizowana przez Salezjański Instytut Wychowania Chrześcijańskiego w Warszawie z okazji 100-lecia obecności i pracy salezjanów w Polsce. Jej pokłosiem jest książka *Ksiądz Bosko i jego system wychowawczy* wydana w serii: Biblioteka Zagadnień Młodzieżowych. Prelegenci przedstawiali system prewencyjny Bosko i na podstawie jego założeń, szukali pozytywnych inspiracji dla współczesnej myśli pedagogicznej. Książka *Ksiądz Bosko i jego system wychowawczy* składa się z trzech części. Pierwsza z nich nosi tytuł *Teoretyczne założenia systemu wychowawczego św. Jana Bosko*. Znalazły się w niej referaty takich autorów, jak: Janusz Homplewicz (*Przeżycie ks. Jana Bosko w refleksji pedagogicznej*); Bożena Matyjas (*Oryginalność systemu prewencyjnego św. Jana Bosko*); Adolf E. Szółtysek (*Teologia wychowania chrześcijańskiego według św. Jana Bosko*); Herbert Kopiec (*Intuicje wychowawcze św. Jana Bosko w świetle jego ulubionych powiedzeń*);

³⁰ R. Weinschenk, *Podstawy pedagogiki księdza Bosko*, Warszawa 1996; *Program życia Salezjanów ks. Bosko*, tł. J. K u r o w s k i, Kraków 1997.

³¹ M. Dziubiński, *Podsumowanie sympozjum, [w:] Współczesny wychowawca w stylu księdza Bosko. Materiały z sympozjum z okazji 100-lecia pracy Salezjanów w Polsce. Katolicki Uniwersytet Lubelski 16-17.04.1998*, red. ks. J. W i l k, Lublin 1998, s. 203.

Bogusława Jodłowska (*Miłość pedagogiczna podstawą systemu wychowawczego św. Jana Bosko*); Stanisław Kulpaczyński (*W poszukiwaniu proporcji pomiędzy oratorium a rekreatorium*); Stanisław Chrobak (*Wspólnota wychowawczo-duszpasterska w systemie pedagogicznym księdza Bosko*); Jan Niewęglowski (*Charakterystyczne cechy wychowawcy w stylu księdza Bosko*); Krzysztof Niegowski (*Muzyka w systemie wychowawczym Salezjanów ks. Bosko*); Marianna Barlak (*Wychowanie salezjańskie jako dialog osób w świetle wartości*); Józef Marszałek (*Pedagogiczny dorobek piśmienniczy księdza Jana Bosko*); Ewa Cyrańska (*Elementy wspólne, w koncepcji wychowania św. Jana Bosko i Heleny Radlińskiej*); Teresa Kukulowicz (*System wychowawczy św. Jana Bosko a koncepcja resocjalizacji N. Han-Ilgiewicz*).

Część druga omawianej książki została zatytułowana *System prewencyjny dziś*. Zamieszczono w niej teksty referatów następujących uczestników konferencji: Carlo Nanni (*Ksiądz Bosko wczoraj i dziś. Salezjańska pedagogika dzisiaj*); Mieczysław Łobocki (*Współczesne tendencje w wychowaniu a system wychowawczy św. Jana Bosko*); Zbigniew Dziubiński (*Dialog współczesności z pedagogiczną spuścizną św. Jana Bosko*); Adam Paszek (*Wyjście do młodzieży warunkiem aktualizacji systemu prewencyjnego*); Marek T. Chmielewski (*Wychowanie w rodzinie a system prewencyjny ks. Bosko. Próba wskazania korelacji*); Robert Bieleń (*Zastosowanie systemu prewencyjnego w duszpasterstwie rodzin*); Tomasz Bajkowski (*Stymulowanie do rozwoju jako podstawowy czynnik działalności prewencyjnej*); Bogusław Dziecioł (*Analiza socjohistoryczna potrzeb społecznych w początkach działalności wychowawczej św. Jana Bosko a potrzeby społeczne w Polsce doby zmiany społecznej jako przesłanki metodologiczne badania aktualności systemu prewencyjnego św. Jana Bosko*); Mariusz Cichosz (*System wychowawczy św. Jana Bosko w odniesieniu do współczesnych, wybranych programów profilaktyki zagrożeń rozwoju młodzieży*); Krzysztof Sawicki (*System zapobiegawczy św. Jana Bosko a problem narkomanii*); Krystyna Marzec-Holka (*System prewencyjny św. Jana Bosko a legitymizacja wychowania do przemocy i agresji w przestępstwach z art. 152, 156 i 158 konstytucji*); Anna Rutkowska (*Placówki pracy socjalnej i opiekuńczej w środowiskach zagrożonych patologią społeczną a elementy pedagogiki zapobiegania*); Małgorzata Schneider (*Pracownik socjalny i jego pomoc osobom uzależnionym od narkotyków w środowisku szpitala a system wychowawczy księdza*

Bosko); Stanisław Czesław Michałowski (*Wybrane elementy systemu św. Jana Bosko w pracy Katolickiego Ośrodka Wychowania i resocjalizacja młodzieży „Nadzieja” w Bielsku Białej*).

W części trzeciej książki, noszącej tytuł *Wychowanie – towarzyszenie osobie* opublikowano artykuły m.in.: Ireny Lieliugienė (*Spoleczno-edukacyjna działalność Kościoła katolickiego na Litwie po odzyskaniu niepodległości*); Roberta H. Matzkena (*Wychowanie do celu w życiu*); Reinharda Franzke (*Wychowanie i duchowość – pladoyer transcendentального paradygmatu badawczego*).

Jak już wspomniano, w pierwszej części studium *Ksiądz Bosko i jego system wychowawczy*, zamieszczony został artykuł Ewy Cyrańskiej pt. *Elementy wspólne, w koncepcji wychowania św. Jana Bosko i Heleny Radlińskiej*. Autorka – pracownik Uniwersytetu Łódzkiego, dostrzegła wiele istotnych podobieństw w koncepcji wychowania św. Jana Bosko oraz twórczyni pedagogiki społecznej w Polsce – Heleny Radlińskiej. Cyrańska dokonując analizy poglądów na wychowanie ks. Jana Bosko oraz Heleny Radlińskiej, stwierdziła, iż oboje żywo zainteresowani byli pewnym rodzajem wartości, traktowali człowieczeństwo jako wartość. Św. Jan Bosko i Radlińska podkreślali znaczenie również takich wartości, jak: prawda, dobro, piękno, uczciwość i odpowiedzialność. „Podobnie – pisała Cyrańska – jak ks. Jan Bosko, H. Radlińska przywiązywała szczególne znaczenie w wychowaniu do ideału stosunku człowieka dla człowieka, wychowawcy do wychowanka, stosunku nacechowanego miłością. Miłości wychowawczej przypisywała rangę wartości prowadzącej do budowania innych wartości, będących podstawą wychowania”³². Studium Cyrańskiej, stanowi pionierskie opracowanie. Ukazuje ono podobieństwa i różnice w myśli pedagogicznej włoskiego teoretyka wychowania, a twórczynią pedagogiki społecznej w Polsce.

W ostatnich kilku latach wśród polskich pedagogów i historyków wychowania daje się zauważyć wzrost zainteresowania katolicką myślą wychowawczą. Świadectwem tego są publikacje ukazujące się zarówno w formie artykułów, jak i dzieł książkowych. W 2001 roku Stefan Ignacy Możdżeń – historyk wychowania, autor podręczników akademickich do nauczania dziejów myśli pedagogicznej, wydawca

³² E. Cyrańska, *Elementy wspólne, w koncepcji wychowania św. Jana Bosko i Heleny Radlińskiej*, [w:] *Ksiądz Bosko i jego system wychowawczy*, Warszawa 2000, s. 239.

źródeł, ogłosił studium pt. *Inspiracje katolickiej myśli wychowawczej w Polsce do połowy XX wieku*, w którym scharakteryzował poglądy św. Jana Bosko na sprawy oświaty i wychowania. Autor omówił takie zagadnienia, jak: osobowość księdza Bosko, system prewencyjny (podstawowe zasady wychowania prewencyjnego, rola wychowania i wychowawcy w systemie prewencyjnym). W ocenie Moźdzenia system prewencyjny ks. Bosko dotyczący wychowanka i wychowawcy, „jego zasady (rozum, religia i miłość wychowawcza), wartości ludzkie i chrześcijańskie są fundamentem pedagogiki. Stworzony przez Bosko system prewencyjny, rodzinny klimat pedagogiczny zbliża wychowawców i młodzież, budując harmonie wspólnoty wychowawczej. Placówka wychowawcza staje się wówczas przytulna, stosunki międzyludzkie pozwalają tworzyć kulturę, opartą na wartości jednostki, wspólnocie, zaangażowaniu, transcendencji wiary i pełnym zbawieniu człowieka, zwróconego ku Chrystusowi”³³. Polski autor wykazywał, że działalność wychowawcza księdza Bosko ma swój związek z działalnością zbawczą i uświęcającą Kościoła.

O myśli pedagogicznej św. Jana Bosko informują współczesne polskie wydawnictwa o charakterze encyklopedycznym. Przykładem tego może być *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, w której książkę Jan Niewęgłowski opublikował hasło poświęcone włoskiemu duchownemu. Oceniając wartość i znaczenie działalności oraz systemu wychowawczo-duszpasterskiego ks. Bosko, podkreślił, że św. Jan Bosko: „Wpisał się na trwałe do historii wychowania i myśli pedagogicznej, wyróżniając się na tle swojej epoki i wpisując się w nią swoim stylem myślenia i praktyką wychowawczo-duszpasterską... Liczne świadectwa próbują wyjaśnić sekret skuteczności dzieła wychowawczego ks. Bosko. Należy go upatrywać w cechach jego osobowości – wrażliwości, energii i autentyzmie, głębokiej i autentycznej wierze, darze sympatii i dobroci. Był to nadzwyczajny organizator, zdolny do kompromisów, ale i stanowczy, uparcie dążący do wyznaczonego celu, elastyczny wobec sytuacji trudnych, odważny w stawianiu wymagań sobie i młodzieży, otwarty na potrzeby jednostki, śledzący znaki czasu. Obdarzony łatwością nawiązywania kontaktów, spontanicznością, serdecznością, wprowadzał klimat rodzinny w tworzonych

³³ S.I. Moźdżeń, *Inspiracje katolickiej myśli wychowawczej w Polsce do połowy XX wieku*, Kielce 2001, s. 69.

przez siebie środowiskach wychowawczych”³⁴. Ks. Niewęglowski stwierdził, że koncepcje pedagogiczne Bosko nie straciły współcześnie swojego znaczenia i aktualności.

O aktualności wskazań pedagogicznych Bosko pisał również ksiądz Jerzy Rydzewski w rozprawie *Praca z młodzieżą w polskich parafiach salezjańskich. Z badań nad systemem prewencyjnym w duszpasterstwie parafialnym*. Autor swą książkę zadedykował księdzu Jerzemu Popiełuszcze, zamordowanemu przez Służbę Bezpieczeństwa w 1984 roku. Ks. Rydzewski badania nad systemem wychowawczym św. Jana Bosko, stosowanym przez polskich salezjanów w ich pracy z młodzieżą w parafiach, przeprowadził u schyłku lat sześćdziesiątych XX wieku. Ich wyniki nie mogły się jednak ukazać w tamtych czasach z powodu cenzury władz administracyjnych Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Rozprawa została opublikowana dopiero w 2009 roku. Badania miały charakter socjologiczno-pedagogiczny. Przeprowadzone zostały w reprezentatywnych dla duszpasterstwa salezjanów parafiach: Marii Wspomożycielki Wiernych w Rumii, koło Gdyni, św. Teresy w Łodzi i św. Michała we Wrocławiu. Studium składa się z kilku rozdziałów. Pierwszy z nich nosi tytuł *Odnowa chrześcijańskiego wychowania i miejsce w niej systemu prewencyjnego*, i omawia następujące zagadnienia: wskazania soborowe w sprawie wychowania; współczesne problemy duszpastersko-pedagogiczne i w XIX wieku; przystosowanie systemu wychowawczego św. Jana Bosko i jego metod do proponowanej przez Kościół odnowy: system prewencyjny św. Jana Bosko i jego aktualność, metody zapobiegawcze wychowania i ich doskonalenie, potrzeby dzieci i młodzieży jako wskaźnik decydujący w systemie prewencyjnym św. Jana Bosko. W kolejnych rozdziałach autor na podstawie uzyskanego materiału badawczego omawia rolę metod naturalnych systemu prewencyjnego w duszpasterstwie parafialnym młodzieży, walory religijnego oddziaływania wychowawczego, a także dokonuje oceny efektywności stosowania systemu prewencyjnego św. Jana Bosko. Autor rezultaty swych prac i studiów podsumował następującymi słowami: „Badania nad możliwością stosowania systemu prewencyjnego w duszpasterstwie młodzieży wykazały, że styl pracy apostołskiej z młodzieżą, jaki realizował święty Jan Bosko, ma i obecnie

³⁴ J. N i e w ę g ł o w s k i, *Giovanni Melchioro Bosco (1815-1888)*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 1, Warszawa 2003, s. 422-425.

pełne zastosowanie w duszpasterstwie parafialnym... Salezjańscy duszpasterze próbują w tradycyjne formy dotychczasowego duszpasterstwa – z powodzeniem – wkładać „nowego ducha”, pracując „w stylu św. Jana Bosko”, czyli stosując metody systemu prewencyjnego, dostosowane do obecnego czasu i do konkretnych warunków miejscowych. Taki sposób apostołstwa młodzieżowego w parafii, jak wykazały omówione badania, jest efektywny... Przynosi on przede wszystkim dobrowolne i chętne angażowanie się młodzieży w życie religijne wspólnoty parafialnej i kompensuje im braki wychowawcze wynikające z ogólnie postrzeganej, nie najlepszej sytuacji wychowania w Polsce. Przez atmosferę rodzinną i inne środki, właściwe systemowi prewencyjnemu, skłania on młodych parafian do skutecznych wysiłków samowychowawczych”³⁵.

Podsumowując zagadnienia związane z recepcją w Polsce poglądów pedagogicznych św. Jana Bosko, należy stwierdzić, iż na przestrzeni lat budziły one spore zainteresowanie polskich wychowawców. W wydatnym stopniu do ich popularyzacji przyczyniło się zgromadzenie salezjanów, które wpajało młodym pokoleniom zasady pedagogiczne włoskiego duchownego. Optymistycznym jest fakt, że zainteresowanie systemem wychowawczym stworzonym przez św. Bosko nie maleje, wręcz przeciwnie, ciągle się wzmacnia. Świadczą o tym organizowane konferencje naukowe, a także liczne publikacje poświęcone życiu i działalności założyciela zgromadzenia salezjanów. Pozwala to żywić nadzieję, że wiedza Polaków o myśli pedagogicznej włoskiego duchownego będzie się systematycznie wzbogacać, iż teorie pedagogiczne św. Jana Bosko pozwolą na udoskonalenie wychowania.

³⁵ J. Rydzewski, *Praca z młodzieżą w polskich parafiach salezjańskich. Z badań nad systemem prewencyjnym w duszpasterstwie parafialnym*, Białystok-Rottenbuch 2009, s. 275.

JAN WNEK

Saint Jan Bosko in polish pedagogics*Summary*

Polish reception of St. Jan Bosko pedagogic thought started in the second half of XIX century. Polish Salesians stayed there in Italy knew Bosko's pedagogical views, then popularized them after their return to Polish land. Catholic pedagogical thought of Italian priest had a lot of adherents among the Poles. Time passing away the quantitative increase of literature dedicated the preventive system occurred. The foreign authors works treated this subject were translated into Polish and the original articles and dissertations were also written. That all caused, that the thought of Bosko concerning the education matters were better known in Polish society. The excellent forms of increase and popularization the knowledge concerning preventive system are the conferences organized by the academic circles. The books included papers presented in these conferences were published as the result.

Translated by Jolanta Nader